

„A nemzeti kérdés megoldása (...) a kapitalizmusról a szocializmusra
való áttérés időszakában”

Románia, 1947–48-ban

Bukarest magyarságpolitikájában 1945 után 1947 nyarán következett be a „fordulat” és a változások eltartottak 1948 végéig. Csupán az év végén derült ki, hogy a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatban a román pártvezetés, – mai divatos kifejezéssel élve – paradigmaváltást hajtott végre.

Ahhoz, hogy ennek a másfél éves változásnak a jelentősége nyilvánvalóvá váljék, röviden be kell mutatnom az 1945 márciusa és 1947 nyara közti időszakot, melyet a baloldali magyar sajtó által „magyarbarát”-nak kikiáltott Petru *Groza* miniszterelnök neve fémjelez.

A Groza-kormány magyarságpolitikája 1945–46-ban

Petru *Grozának*, a ravasz ügyvédnek, az általa gründolt törpepárt, az Ekésfront vezetőjének – akit csak durva szovjet követelésre nevezett ki a király 1945. március 6-án miniszterelnökké –, a magyarságpolitikáját kezdettől fogva a sok szó, és kevés tett jellemezte: igen nagy volt a különbség az általa hirdetett elvek, a magyar kisebbség képviselőinek tett számos kijelentése, ígérete és a mindennapi gyakorlat között. Ennek okát röviden abban lehet összefoglalni, hogy a korabeli romániai magyar és magyarországi média által előszeretettel „magyarbarátként” emlegetett *Groza* tisztában volt egyrészt azzal a ténnyel, miszerint amíg folynak a béketárgyalások, olyan magyarságpolitikát kell folytatnia, mely meggyőzi a magyar területi követeléseket ideig-óráig támogató angolszász politikusokat arról, hogy Romániában határváltoztatás nélkül is rendezni tudják a „magyarkérdést”.¹ Emellett azonban azzal is tisztában volt, hogy az általa hirdetett „demokratikus”, „magyarbarát” nemzetiségpolitikát nem csak a jobboldali orientációjú román társadalom, de még az RKP- és RSZDP-tagság, valamint a pártapparátusok egy jó része is elutasítja. Emiatt a miniszterelnök sem tehetett mást, mint lavírozni igyekezett a magyar kisebbség követelése, elvárásai és a többségi sovinizmus „tűrőképessége” között: míg egyik kezével „elvette” valamit – a másikkal „adott” – mint az a magyar oktatásügygel kapcsolatban is jól látható.

1945. május 29-én megjelent a 406. sz. törvényrendelet, mely elrendelte, hogy mindazok az iskolák, amelyek 1940. augusztus 30. után „elmenekültek” Észak-Erdélyből, térjenek vissza korábbi székhelyeikre. Ennek következtében nem csak a volt Ferenc József Tudományegyetem összes épületét kellett visszaadni a románoknak, hanem mindazokat az erőszakkal elkobzott iskolaépületeket is, amelyekben a huszas évekig, majd a 2. bécsi döntés után magyar oktatás folyt. Ugyanakkor a 407. sz. királyi törvényrendelettel megalapították a Magyar Tannyelvű Állami Tudományegyetemet (a későbbi Bolyait) – mely azonban az első időkben nem rendelkezett megfelelő épületekkel. Az épületkérdésről hónapokig folyó tárgyalásokat egy sajátos „kompromisszummal” zárták le: a magyar orvosi kar Marosvásárhelyre volt kénytelen költözni.

A magyar közoktatásügy számos problémájára itt nem térhetek ki, csupán megjegyzem, hogy 1945 és 1946 folyamán számos olyan rendelet látott napvilágot, amely az 1945 tavaszán *de facto* létező oktatási autonómia törvényesítése, kereteinek bővítése irányába mutatott. (Például önálló magyar tanfelügyelőségek léteztek, melyeket a brassói és kolozsvári magyar tankerületi főigazgatóságok ellenőriztek-irányítottak.) Csakhogy a kép ezúttal is felemás: a gyakorlatban működő oktatási autonómia pénzügyi helyzetének stabilizálása – főleg pedig

törvényesítése 1948-ig nem sikerült, a *jogi provizorátus* viszonyai között kellett működjön az intézményrendszer. Míg a magyar kisebbség oktatás- és művelődésügyi intézményeinek helyzete viszonylag megnyugtatóan alakult, addig a gazdasági intézményrendszer megmentéséért kifejtett erőfeszítések jórészt eredménytelenek maradtak.

Az erdélyi magyarság anyagi létalapját először az 1945. márciusi földreformmal rendítették meg. Röviden úgy lehet ezt a problémát összefoglalni, hogy a földkiszajátítás eleve a magyarság hátrányára valósult meg, a földjuttatásból pedig jóval számarányán alul részesült. Bár a magyar kisebbség érdekvédelmét képviselő, kommunisták vezette Magyar Népi Szövetség (MNSZ) kezdettől fogva felhívta a kormány figyelmét erre a súlyos sérelemre, beadványok tucatjaival bombázták Bukarestet – eredményt nem sikerült elérni. Ennél még súlyosabb sérelem volt az ún. CASBI-kérdés. Az Ellenséges Javakat Kezelő és Felügyelő Pénztár felállításáról szóló törvényt – a fegyverszüneti egyezmény egyik paragrafusára hivatkozva – még a „reakciós” Rădescu-kormány adta ki 1945. február 10-én. Bár ennek alkalmazása a magyar javakra a törvény életbelépésekor is jogtalan volt, a „magyarbarát” Groza-kormány által kiadott végrehajtási utasítás csak tovább súlyosbította a helyzetet, ugyanis zárolták egyfelől az összes magyarországi jogi- és természetes személy különböző típusú érdekeltségeit, ingó- és ingatlan javait, a magyar állam, illetve hatóságai, valamint magyarországi közalapítványok Észak-Erdélyben lévő különféle vagyonát, ezen kívül pedig az 1940–44 között bármikor Magyarországra költözött magánszemélyek (az esetek többségében 1944 őszén elmenekült közalkalmazottakról van szó) Észak-Erdélyben maradt ingó- és ingatlan vagyonát – a földbirtoktól a bútorokig. Ráadásul kitalálták a „vélelmezett ellenség” kategóriáját (ez a nemzetközi jogban azelőtt is, és azóta is ismeretlen fogalom). Ez módot nyújtott arra, hogy a román hatóságok az erdélyi magyarság legkülönbözőbb kategóriáinak minden ingó és ingatlan tulajdonát CASBI-ellenőrzés alá helyezték. A CASBI-kérdés egyik legjobb szakértője, még 1945 augusztusában úgy becsülte, hogy a zár alá vett összes magyar vagyon értéke óvatos becslés szerint is megközelíti jóvátételi kötelezettségünk teljes összegét. (Ami – mint tudjuk – 300 millió dollár volt...)

Nem csak a CASBI-törvény gyengítette a magyar kisebbségi társadalom anyagi erejét, hanem a Groza-kormány szövetkezet-politikája is ezt célozta meg. A két magyar szövetkezeti központot, a Szövetség Gazdasági és Hitelszövetkezetek Központját és a Kaláka Népi Szövetkezetek Központját (melyekhez együttesen mintegy 1100 tagszövetkezet tartozott) az illetékesek ezeket 1945 tavaszától kezdve igyekeztek beolvasztani a román szövetkezeteket tömörítő Nemzeti Szövetkezeti Intézetbe, az INCOOP-ba. Amikor kiderült, hogy ez nem megy olyan egyszerűen, az ún. „kiéheztetés” politikájához folyamodtak. Ez azt jelenti, hogy különféle pénzügyi „trükkökkel” anyagilag igyekeztek teljesen ellehetetleníteni a magyar szövetkezeteket, melyeknek az összvagyonát 1947-ben 4–500 millió forintra becsülték. Ezek megmentése érdekében az MNSZ kezdettől fogva minden befolyását latba vetette. Részben ennek volt köszönhető, hogy az 1946 végi választásokig még úgy-ahogy működni tudtak.

A fordulat kezdete a magyarságpolitikában

A Groza-kormány, illetve a kommunista pártvezetés magyarságpolitikájának megváltozása három főbb okra vezethető vissza. Egyfelől az RKP megnyerte az 1946. novemberi 19-i parlamenti választásokat.² Emiatt ettől fogva nem volt szükség a magyar kisebbség, illetve az MNSZ korábbi támogatására, hiszen a jobboldali pártok gyakorlatilag kiszorultak a politikai porondról. Másfelől a párizsi békeszerződés 1947. február 10-i aláírásával megszűnt az a külső kényszer, amely arra készítette 1945–46-ban a bukaresti politikai vezetést, hogy különböző „engedményeket” (amelyeket később „privilegiumoknak” minősítettek) nyújtson a magyar kisebbségnek. Végül, de nem utolsó sorban a választások után a politikai döntéshozatal centruma – bár *Groza* egészen 1952-ig hivatalában maradt – a

miniszterelnöktől az RKP Politikai Bizottságához került át. Az átmeneti korszak kettős hatalma már a múlté. Véget ért az az „aranykorszak”, amikor Grozával még lehetett a hivatalában alkudozni, engedményeket kicsikarni. Az elkövetkező években – az „osztályharc fokozódása” közepette – a különböző alkuk helyett párthatározatok, „irányelvek”, egyéb pártdokumentumok – vagy olyan titkos, sokszor szóbeli utasítások, amelyek szöges ellentétben állnak az éppen érvényben lévő párthatározatokkal, jogszabályokkal – szabták meg a magyar kisebbség sorsát.

A magyarságpolitikai fordulat első látványos jele a székely származású Luka Lászlónak³ (ő ekkor az RKP PB tagja, a szűkebb vezetőségben a „magyar ügyek” felelőse) a kolozsvári kommunista pártlap, az *Igazság* 1947. május 22-i számában megjelent „irányadó” írása volt, amely egyebek mellett arra szólította fel a magyar kisebbség vezetőit, hogy szakítson a korábbi „népfrontos” politikájával, és kezdjen hozzá a belső tisztogatásokhoz. („*Nem lehet az elvtelen »magyar egység« szomorú jelszavával a romániai magyar közéletet ismét a kiszípolozó földesurak, bankárok, és a falu uzsorásai szolgálatába állítani.*” – jelentette ki.⁴) A „politikai oroszlánordítást” hamarosan széleskörű tisztogatások követték, melyet az „aki nincs velünk, ellenünk van!” – szellemében kezdtek el. Az már a sors fintora, hogy az 1947-es „purifikátorok” egy részét, köztük Lukát, Balogh Edgárt⁵, Kurkó Gyárfást⁶ 1949-ben vagy 1952-ben „kipurgálták” – tehát bebörtönözték...

Ami a magyar intézményrendszer helyzetét illeti, talán a legfeltűnőbb a magyar szövetkezetekkel kapcsolatos álláspont módosulása volt az RKP vezetése részéről. Mint említettem, bár nagy nyomás nehezedett a két szövetkezeti központra, a Kalákára és a Szövetségre, az MNSZ támogatásának (is) köszönhetően többé-kevésbé sikerült talpon maradjanak. 1947 elején azonban nyílt erőszakhoz folyamodott a Román Szövetkezeti Intézet (INCOOP): tavasszal erőszakkal felszámolt több tucat – olykor 40–50 éves múltra visszatekintő – magyar szövetkezetet. Bár Kurkó Gyárfás, az MNSZ népszerű és tekintélyes elnöke ameddig csak lehetett, támogatta a szövetkezeti önállóságot, a Luka-cikk után kiderült, hogy a román pártvezetés nem tűri el az önálló magyar gazdasági intézményrendszer létezését. Ennélfogva a nyár folyamán a magyar központok beolvadtak a román szövetkezeti központba (a magyar tagszövetkezetek egyelőre még megmaradtak). A két központ nagy értékű vagyontát (üzemeket, gyárakat) *de facto* nacionalizálták. Míg a szövetkezetek beolvasztása látványos kudarcot jelentett az MNSZ – és az egész erdélyi magyarság – számára, addig a CASBI által zárolt magánjavak felszabadítása – ha felemásan is – de némi sikert jelentett. A „vélelmezett ellenségnek” minősített, mintegy 30–35 ezer erdélyi magyar magánvagyonának visszaszerzése terén két éven át egy jottányit sem haladt előre az MNSZ. Ezalatt az ún. CASBI-raktárakból az értékesebb ingóságok (ezüstnemű, szőnyeg stb.) „eltűntek”, a CASBI-gondnokokra bízott javak egy részének ugyancsak „lába kelt”. Emiatt mire hosszas huza-vona, ígéretes után végre el kezdték visszaadni a javaikat a tulajdonosoknak – nem volt mit visszaadni.

Az oktatásban az 1947-es év nem hozott komolyabb változásokat. Ősszel mintegy 1700–2000 magyar tannyelvű elemi iskolában és 150–170 középiskolában kezdték meg a tanítást. Ez a széleskörű iskolahálózat még biztosítani tudta, hogy a magyar gyermekek közül mindenki az anyanyelvén tanulhasson. Ráadásul ennek a tanévnek a kezdetén – részben az MNSZ „lobbizásának” köszönhetően, részben pedig mert pillanatnyilag az RKP-nak is érdekében állt⁷ – Moldvában néhány csángó-magyarok által lakott faluban magyar tanítási nyelvű elemi iskolák nyíltak. Az elkövetkező években a magyar iskolahálózat fokozatosan gyarapodott Bákó megyében, de az újabb magyarságpolitikai fordulatot követően, 1953-ban nagy részüket felszámolták.

A békeszerződés aláírása, illetve ratifikálása, a két ország közti hivatalos diplomáciai kapcsolatok helyreállítása után sokan arra számítottak, hogy a még vitás kérdéseket végre rendezni fogja a két ország. Csakhogy ez nem következett be. A budapesti kormány kezdeményezésére 1947 folyamán több tárgyalás is folyt a két fél között, de Bukarest részéről semmilyen hajlandóság sem volt arra, hogy érdemi lépéseket tegyen a még mindig zár alatt lévő

magyarországi érdekeltségek (vállalatok, pénzüzetek) fölszabadítása érdekében. A megoldatlan kérdések közé tartozott a két ország közötti személyforgalom román részről történő korlátozása is. Sokan emlékeztek még arra, hogy *Groza* 1945-ben többször kilátásba helyezte a magyar–román határ „légiesítését” – ehelyett Teohari *Georgescu* kommunista belügyminiszter még 1945 júniusában visszaállította az útlevelekényszert, októbertől pedig külön kiutazási vízumra volt szükség az eltávozáshoz, melyet egyre nehezebben lehetett megkapni. Nem csoda, hogy ilyen körülmények közt igen kevesen kaphattak útlevelet, emiatt a „zöldhatáron” megnőtt az illegális személyforgalom, pedig a határsértőkkel szemben a határőrség felszólítás nélkül használta a fegyverét. 1947-ben tehát egy valóságos vasfüggöny ereszkedett le a két „testvéri, népi demokratikus ország” közé. A vasfüggönyön talán az 1940 előtt is működött kolozsvári konzulátus ismételt felállítása jelentett volna egy kiskaput. A román kormány azonban a kezdeti ígéretések után elzárkózott a kérdés megtárgyalásától, emiatt a következő évben erről is további tárgyalásokat kezdeményezett Budapest. Egy év szívós alkudozásának eredményeképpen végül – követség helyett – egy „útlevelehivatal” nyílhatott meg, ám a határok ettől cseppet sem váltak „légiesebbé”, sőt...

Az MNSZ esetében a hanyatlás 1947-ben kezdődött el. A már említett Luka-cikk után nyilvánvalóvá vált, hogy az érdekvédelemnek vége, és a „népi demokrácia építésében” kell szerepet vállalnia az MNSZ-nek. A szövetkezetek megvédése kapcsán elszenvedett kudarc, a tisztogatások meghirdetése, a római katolikus egyház elleni kampányban való részvétel még azokat is eltántorította a szövetségtől, akik addig valamiért kitartottak mellette. Csak az elkötelezett kommunisták és a politikailag naívak maradtak hűségesek. Az országos vezetőség élén nyáron megerősödött a szélsőbal szárny (*Bányai László, Takács Lajos* és mások). A belső erőviszonyok megváltozását leglátványosabban *Kurkó Gyárfás* elnök bukása jelezte. (Neki az volt a „bűne”, hogy az MNSZ és az RKP kapcsolatát két egyenlő fél viszonyaként képzelte el, és nem akarta tudomásul, hogy egyfelől párttagságából kifolyólag nem rendelkezik szabad politikai mozgástérrel, sőt még az MNSZ kisebbségpolitikai irányvonalának meghatározásában sem dönthet autonóm módon; másfelől a kommunista hatalomátvétel előestéjén már „idejétmúlt” a kisebbségi érdekek képviselete.) Az 1947. novemberi 21–23-i temesvári kongresszuson a szélsőbalosok „lecserélték” a „társutas értelmiségire” *Kacsó Sándorra*,⁸ ő lett a szövetség új elnöke.

Az 1948-as fordulat és a „népi demokrácia” építése

Az 1948-as év Romániában is döntő változásokat hozott az egész ország életében. Január 1-vel kikiáltották a népköztársaságot, februárban „egyesült” a két munkáspárt, áprilisban pedig egy új (szovjet típusú) alkotmányt szavazott meg a nemzetgyűlés, majd következtek nyáron az államosítások. Mindezeket kívül azonban több olyan intézkedés látott napvilágot, amely elsősorban a magyar kisebbséget sújtotta.

Az áprilisi alkotmány 27. paragrafusa leszögezte: „*Egyetlen vallásfelekezet, vallásos társulat, vagy közösség sem nyithat, vagy tarthat fenn általános jellegű tanintézetet, csak a vallásgyakorlat személyzetét kiképző különleges iskolákat; ezek állami ellenőrzés alatt állnak.*”⁹ Ettől kezdve lehetett tudni, hogy a felekezeti iskolák államosítása hamarosan be fog következni. Az érintett magyar történelmi egyházak vezetői közül csupán a római katolikus egyházfők emelték föl szavukat az államosítással szemben. A protestáns egyházak püspökei teljes egészében elismerték az államnak azt a jogát, hogy az oktatásügy minden fokozatát egyedül vegye kezébe. A református egyházvezetés illúzióit, téves helyzetfelismerését mutatja, hogy lojalitásukért cserébe – az Alkotmány 27. szakaszára hivatkozva – azt kérték, hogy egyházuk tovább gyakorolhassa ellenőrzését és befolyását öt kollégium (Kolozsvár, Nagyenyed, Székelyudvarhely, Sepsiszentgyörgy, Zsibó) felett. Ebből azonban semmi sem lett, sőt május végén – a Református Teológia igazgatótanácsának tiltakozása ellenére – nyugdíjba

küldtek négy nagytekintélyű professzort. Ezzel szemben Márton Áron gyulafehérvári római katolikus püspök kezdeményezésére a római- és görög-katolikus egyházfők memorandumot küldtek a kultuszminiszternek, melyben kérték a felekezeti oktatás további fenntartását. Takács Lajos nemzetiségügyi államtitkár¹⁰ úgy vélte, hogy: ezzel „Márton Áron úgyszólván kivonta a véres kardot és minden rendelkezésére álló eszközzel támadásba ment át.”¹¹

Az egyházak elleni támadás egyébként még a tavasszal megkezdődött azzal, hogy egy március 2-i törvényrendelet elrendelte, hogy a vallásfelekezeteknek három hónapon belül mutassák be az új statútumaikat. A reformátusok és unitáriusok ezeket hamarosan el is készítették. Lojalitásuk következtében kevesebb konfliktusuk támadt az állammal. A görög- és római katolikus egyházvezetés azonban nem volt hajlandó oly módon elkészíteni a statútumaikat, ahogy azt a kormány, illetve a pártvezetés elvárta volna. Amikor végre október végén átnyújtották az elkészült szövegtervezetet, annak 90 %-át a kultuszminiszter kifogásolta és ezért nem fogadta el. (A katolikus egyháznak 1989-ig nem volt elfogadott működési szabályzata.)

Mivel nyilvánvaló volt, hogy a Groza-kormány nem tud boldogulni a katolikusokkal, július 17-én egyoldalúan felmondta a Vatikánnal 1927-ben kötött Konkordátumot. Ezt követően évekig arra törekedtek, hogy olyan vezetést kényszerítsenek rá a katolikus egyházra, mely szakít a Vatikánnal. Ez a törekvés – elsősorban Márton Áronnak köszönhetően – nem sikerült.

Az 1948 június 11-i államosítást megelőzően már több magyar intézményt fölszámoltak. Februárban a bankok kényszer-fuzionáltatásáról szóló törvénynek esett áldozatul a még meglévő, magyar érdekeltségű pénzügyintézetek döntő többsége (egyedül csak a még részben magyar tulajdonban lévő Erdélyi Bank és a Transylvania Bank maradt – az államosításig önálló). Ugyanebben a hónapban az INCOOP rendelete szerint a fél évvel korábban „csatlakozott” magyar szervezeteknek szintén fuzionálniuk kellett a román szervezetekkel. Április 1-én az Erdélyi (Népi) Kárpát Egyesület beolvadt hogy az ONT (Oficiul Național de Turism – Országos Turisztikai Hivatal hálózatába. Ezzel gyakorlatilag államosították a vagyonát (mintegy 18–19 menedékház került állami kézbe). Két héttel később átalakították a patinás Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületet: a megalakított – és párthú személyek által irányított – Petőfi Közművelődési Egyesület azonban a hátralévő másfél évben érdemi munkát nem fejtett ki.

Az 1948. június 11-i államosítás természetesen nem csak magyar vállalatokat, pénzügyintézeteket érintett, de elmondható, hogy a magyar közösség gazdasági elszegényítéséhez ez az intézkedés is alaposan hozzájárult.

Az augusztus 3-i oktatási „reform” törvény azonban első sorban a magyar (és részben a német) kisebbséget súlytotta, mivel a görög katolikus és ortodox egyházaknak alig voltak iskoláik. Összesen 468 római katolikus, 531 református, 266 evangélikus és 35 unitárius elemi és középiskolát államosítottak ekkor. Az eddigi 134 magyar elméleti líceumból csak 19 maradt meg. (A magyar felekezeti iskolák jelentőségét mutatja az is, miszerint az 1947/48-as tanévben az összes magyar tannyelvű elemi iskolák diákjainak 45 %-a; a főgimnáziumok tanulóinak 75 %-a; a tanító és óvónőképzők tanulóinak pedig 56 %-a járt az egyházak, vagy különböző rendek tulajdonában lévő intézménybe.) Egyebek mellett olyan nagy hírű, több száz éves intézmények kerültek a román állam tulajdonába, mint az enyedi Bethlen Kollégium vagy a kolozsvári római katolikus főgimnázium. A „reform” egyik következményeként több városban megszűnt a magyar nyelvű középfokú elméleti oktatás. A jogilag nem szentesített oktatási autonómiának ugyancsak vége volt: megszűntek az önálló Magyar tankerületek, Magyar tanfelügyelőségek, a magyar nyelvű tankönyvek pedig a román megfelelő fordításai voltak. A magyar gyermekeknek – három éves átmenet után –, 1948-tól ismét kötelezővé tették az elemi első osztálytól a román nyelv – és a hatvanas évek elejéig a IV. osztálytól az orosz – tanulását. Az 1948-as tanügyi reform a román iskolarendszer hagyományos állami, túlközpontosított jellegét erősítette.

Az elemi és középfokú oktatás átszervezése során elszenvedett veszteségeket nem kompenzálta az, hogy ősszel a felsőfokú oktatás területén pozitív intézkedésekre került sor. Az október 26-i, a felsőoktatás átszervezéséről döntő közoktatási miniszteri rendelet – szovjet mintára – a tudományegyetemekről leválasztott orvosi karokból önálló tanintézményeket hozott létre, így a Bolyai Tudományegyetem marosvásárhelyi orvosi karából az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetet. (A közoktatásügyi minisztériumban ekkor felmerült a Bolyai Tudományegyetemen a közgazdászképzés megszüntetése, valamint Marosvásárhelyen a gyógyszerészkar felállításának megtorpedózása. Bár a magyar egyetemek vezetőségeinek ellenállása ezt sikerült megghiúsítani, de Rákosi közbenjárása ellenére közel egy évig húzódott Marosvásárhelyen a doktori fokozatadási jog megszerzése.) Ugyancsak egy október 26-i rendelettel létrehozták a Magyar Művészeti Intézetet (főiskolát), mely zenei, színművészeti és képzőművészeti karokból állt. (Ez azonban nem bizonyult hosszú életűnek: 1950 őszén egyesítették a magyar és román művészsképzést és megalakították a magyar–román tagozatos Ion Andreescu Képzőművészeti-, Gheorghe Dima Zeneművészeti-, és Szentgyörgyi István Színművészeti Intézetet.) A Magyar Művészeti Intézettel egy időben született a Mezőgazdasági Intézet magyar tagozata is, ami közel egy évtized után a Bolyai Tudományegyetemmel egy időben szűnt meg. Ekkor még magyar előadásokat hallgathattak a kolozsvári Mechanikai Intézet (gépipari főiskola) diákjai is. Először ebben az intézetben szüntették meg a magyar nyelvű oktatást 1954-ben.

A felekezeti oktatás felszámolását követő napon, augusztus 4-én újabb „reform”-törvényt adtak ki, mely szintén azt jelezte, hogy az ország a sztalinizáció útjára lépett. A „kultusz törvény” rendelkezése értelmében legalább 750.000 hívő szükséges egy egyházmegye fenntartásához. Az ennél kevesebb hívővel rendelkező unitárius egyházzal, valamint a magyar zsinatpresbiteri evangélikus-lutheránus, és a szász ágostai hitvallású evangélikus egyházzal kivételt tettek. Következésképpen egész Romániában egyes-egyedül a gyulafehérvári római katolikus püspökséget ismerték el, a temesvárit, nagyváradi és szatmárit, valamint a jászvásárit és bukarestit csak esperesi kerületeknek tekintették, a püspököket pedig nyugdíjazták. Az érintettek ezt nem voltak hajlandóak tudomásul venni, hiszen őket csak a pápa küldhette volna nyugdíjba, ezért nyíltan megtagadták az engedelmességet Bukarestnek. A törvény mindegyik egyháznak csak egy papnevelő intézetet engedélyezett, emiatt a római katolikusok egyedül a gyulafehérvári szemináriumot tarthatták meg, a temesvári, nagyváradi, szatmárnémeti, valamint a bukaresti és jászvásári (iași-i) papnevelőket be kellett zárni. November 15-én a hatóságok egyesítették a református, és az unitárius teológiát: Kolozsvárott megalakult az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet. Bukarest a lelkészképzés állami ellenőrzését akarta ezzel hatékonyabbá tenni. Az állam elkobozta a vallásoktatást szolgáló épületeket; tanári és kántorlakásokat, internátusokat, az 1921-es földreform alkalmával meghagyott birtokokat. A lelkészek ettől kezdve állami fizetést kaptak, az egyházak költségvetését, kiadásait az állam szabta meg. A neoprotestáns kisegyházak ezért el sem fogadták az állami fizetést. Az állam felülvizsgáló és ellenőrző jogát – az 1949 februárjában megjelent működési szabályzata értelmében – a vallásügyi minisztérium gyakorolta. Ellenőrizte a teológiai oktatást, az országban és külföldön lévő kultuszok közötti kapcsolatokat. Jóváhagyta az új gyülekezet alakítását, az új állások létesítését. A rendelkezések végrehajtásáról a megyei „inspektorátusok” gondoskodtak. Az egyházak kiszolgáltatottságának mértékét mutatta az 1950. július 11-i 153. sz. belügyminiszteri rendelet. Kötelezővé tette az egyházközségeknek, plébániáknak, az 1850–1950 közötti anyakönyvi nyilvántartásaik beszolgáltatását. A pásztorleveleket és körleveleket a vallásügyi miniszter (illetve államtitkár) engedélyezte. *Márton Áron* erre nem volt hajlandó.

A Magyar Népi Szövetség eljelentéktelenedése 1948-ban tovább nőtt. Év közben részt vettek minden országos („kulák”-ellenes, „antiklerikális” stb.) kampányban, vagyis a szövetség már csupán – a kommunista párt által meghatározott – „országos feladatok” végrehajtásával

foglalkozott. A negyedik – egyben utolsó – országos gyűlést (kongresszust) 1948 decemberében hívták össze Kolozsvárra. Az MNSZ célja ekkorra „*a nemzetiségi kérdés marxi-lenini-sztálini szellemben való teljes megoldását jelentő szocializmus építése*” lett. A magyar nemzetiség problémáiról már szó sem esett. A pártvezetést képviselő Luka László/Vasile Luca eleve tagadta a nemzetiségi sérelmek meglétét, azokat „*a magyar burzsoázia saját sérelmeinek*”. A jelen lévő Széll Jenő bukaresti követ viszont úgy gondolta, hogy „*az erdélyi magyar tömegek szerint még nagy számban vannak [...] megoldásra váró, sajátos nemzetiségi problémák*”.¹²

Széll Jenő a szövetség kongresszusának utolsó napján kapta kézhez az RMP Politikai Titkárság határozatát a nemzetiségi kérdésben. Ez eredménynek tudta be, hogy „*az állam olyan iskolákat tart fenn, amelyekben az együttlakó nemzetiségek anyanyelvén folyik a tanítás, az óvodáktól a felsőfokú intézetekig és egyetemig*” a közigazgatásban és igazságszolgáltatásban a nemzetiségek használhatják anyanyelvüket. A román kommunista vezetés az országban élő magyarok, németek, zsidók és a többi nemzetiség egységét hirdető, „*a kulturális és gazdasági intézményekben érezhető maradi szellem és elszigetelődés*” leküzdését tartotta a legfontosabb feladatnak. Feltűnt neki az is, hogy a többi nemzeti kisebbség kérdésének tárgyalásánál, ha nagyon halványan is, de valamilyen formában felmerült az anyaországukhoz való viszony, a magyarokkal kapcsolatban erről mélyen hallgattak.

Hamarosan fény derült arra, hogy miért. A „keleti vasfüggöny” ekkor már sziklaszilárdnak bizonyult („egy légy sem repülhet át” a magyar–román határon – jelentette ki a „székely” Luka egy titkos tárgyaláson). Az 1948. decemberi párthatározat egy új korszak kezdetét jelentette: a „marxi-lenini-sztálini nemzetiségpolitika” kezdetét mely, – mint hamarosan kiderül – nem sok jóval kecsegteti a magyar kisebbséget.

BIBLIOGRÁFIA

- Andreescu, Andreea – Nastasă, Lucian – Varga Andrea (Ed.): Minorități etnoculturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2002.
- Fülöp Mihály – Vincze Gábor: Revízió vagy autonómia? Iratok a magyar–román kapcsolatok történetéről 1945–1947. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1998.
- Fülöp Mihály – Vincze Gábor: Vasfüggöny Keleten. Iratok a magyar–román kapcsolatokról 1948–1955. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007.
- Nagy Mihály Zoltán: Érdekvédelem és pártpolitika. A Magyar Népi Szövetség érdekképviseleti funkciója. In: Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 343–366.
- Olti Ágoston: A romániai magyar szövetkezetek beolvasztása. In: Közgazdász Fórum, 2003. 6. sz. 15–17.
- Vincze Gábor: Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999.
- Vincze Gábor: Történelmi kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához. II. kötet: 1944–1989. Pro-Print Könyvkiadó Csíkszereda, 2003.

JEGYZETEK

---

¹ A bukaresti Magyar Politikai Misszió egyik jól értesült román informátora is úgy látta 1946 tavaszán, hogy: „*a Groza-kormány által inaugurált egyenjogúsítási politika a legfontosabb érve a román békeelőkészítő tevékenységnek.*” Közli Fülöp–Vincze, 1998. 164.

² A magyar közvélemény előtt nem ismeretes, hogy a román választásokhoz képest a magyarországi „kékcédulás” választások a lehető legtörvényesebbek voltak, az RKP ugyanis „megfordította” a választási eredményeket. Becslések szerint az eredetileg a két jobboldali pártra leadott szavazatmennyiséget a baloldali pártok „kapták meg”. A román kommunisták ráadásul még a saját szövetségesüktől, az MNSZ-től is loptak szavazatokat, minek eredményeképpen a várható 40 helyett 29 mandátumot kaptak.

---

³ *Luka László/Luca, Vasile* (1898–1963), háromszéki születésű kommunista politikus. 1919-ben még a Székely Hadosztályban harcolt, majd a Vöröshadseregben. Visszatérve Erdélybe az illegális KRP egyik aktivistája, majd regionális vezetője lett, több ízben elítélték. 1940-ben, Észak-Bukovina szovjet megszállásakor a cernăuți-i börtönből szabadult, a háború alatt dolgozott a moszkvai rádió román szerkesztőségében, tagja volt Szovjet-Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának. 1944 szeptemberében tért haza, az ODA országos főtábornoka lett, 1945–52 az RKP KB, ill. az RMP KV és a PB tagja volt. 1948–52 között pénzügyminiszter. 1952-ben koholt vádakkal letartóztatták, 1954-ben másod fokon életfogytiglanra ítélték, a nagyenyedi börtönben halt meg. Tipikus esete az asszimiláns magyar kommunistának, aki románabb akart lenni a románnál.

⁴ A romániai magyarság útja. *In:* Igazság, 1947. május 22.

⁵ *Balogh Edgár* (1906–1996), publicista, szerkesztő, 1940 előtt a MADOSZ alapító tagja, a Gaál Gábor féle Korunk munkatársa. 1945–46-ban az MNSZ egyik alelnöke volt, 1948–49-ben a Bolyai egyetem rektora, nemzetgyűlési képviselő, 1949-ben koholt vádakkal letartóztatták, 1954-ben elítélték, kegyelemmel szabadult 1955-ben. Tipikus alakja a „hasznos idióták” táborának.

⁶ A lakatos szakképzettséggel rendelkező *Kurkó Gyárfás* (1909–1983) politikai pályáját a MADOSZ-ban kezdte, 1934-től a – szervezet átszervezéséig – a MADOSZ elnöke. 1944–1947 között az MNSZ elnöke. 1947-ben megfosztották elnöki tisztségétől, majd 1949. őszi letartóztatása után együtt ítélték el Márton Áronnal mint „magyar irredentát”, csak az 1964-es amnesztiával szabadult. A tisztességes, de naív politikus tipikus esete.

⁷ Az RKP eleinte azért támogatta az MNSZ-nek a csángók közt folyó agitációs-szervező munkáját, valamint a magyar tannyelvű iskolák felállítását, mert úgy gondolták, hogy a nagyarányú analfabétizmus visszaszorításával, az anyanyelvű művelődés elterjesztésével a csángókat „ki lehet vonni az egyház befolyása alól”, és a köztük folytatott kommunista propaganda, a politikai munka is hatékonyabbá válik.

⁸ *Kacsó Sándor* (1901–1984) a két világháború között számos magyar napilapnak volt a munkatársa (Keleti Újság, Újság, Brassói Lapok). A szocialista eszmékhez való kötődése közismert volt, de ez nem zárta ki együttműködését az Országos Magyar Párttal vagy 1940–1944 között a Magyar Népközösséggel sem. 1944 őszén a Tîrgu Jiu-i táborba internálják, ahonnan csak 1945 júniusában szabadul. 1945–46-ban a Falvak Népe főszerkesztője, 1946-ban parlamenti képviselő, 1947–1952 között az MNSZ elnöke.

⁹ A Román Népköztársaság alkotmánya. Szikra kiadás, Budapest, 1949. 10–11.

¹⁰ A korabeli sajtóban tévesen „alminiszter”-nek fordították.

¹¹ Közli Fülöp–Vincze, 2006. 79.

¹² Közli Fülöp–Vincze, 2007. 105.